TER COULSTER

EEN MIDDELEEUWS LANDGOED IN KENNEMERLAND

Stichting Landgoedvrienden

15 november 2015

Ter Coulster is het enige historische landgoed van Noord-Holland dat thans nog in particuliere handen is. Het landgoed bestaat thans uit het aloude boscomplex dat is opengesteld voor het publiek. De eeuwenoude oprijlaan is recentelijk weer in oude luister hersteld. In 2015 werd dat herstel bekroond door de restauratie van de zeventiende-eeuwse hekpalen met schildhoudende leeuwen met de wapens van de families Fontein Verschuir en Van der Feen de Lille.

In de middeleeuwen kende Heiloo, een dorp onder Alkmaar, drie kastelen: Cranenbroek, Ypestein en Ter Coulster. Het eerste brandde af bij het Beleg van Alkmaar in 1573; Ypestein werd medio achttiende eeuw afgebroken en Ter Coulster is in 1788 aan de slopershamer ten prooi gevallen. Soms zaten de eigenaren krap bij kas, vaak waren de huizen koud en tochtig; het bouwmateriaal leverde vaak meer op dan de kosten om zo'n huis te behouden en onderhouden.

Ter Coulster in de middeleeuwen en renaissance

Over de vroegste historie van Ter Coulster en de herkomst van het geslacht Van de(n) Cou(l)ster bestaat nog enige onduidelijkheid. Niettemin laat de geschiedenis zich sinds de vijftiende eeuw vrij goed reconstrueren, bovenal dankzij de befaamde Alkmaarse historicus Mr Dr Johan Belonje (1899-1996), die deze in zijn uiterst doorwrocht boek Ter Coulster (1946) vastlegde. In 1983 verscheen, ten vervolge hierop, de publicatie *Het huis Ter Coulster bij Heiloo* van Mr J.H. Rombach, waaruit eveneens geput is.

Ter Coulster was in oorsprong 'allodiaal' bezit, ofwel vrij eigendom, dit in tegenstelling tot 'feodaal' bezit, dat in leen werd gehouden. De oorsprong van de naam Coulster (of Couster) staat niet vast, maar veelal wordt gesuggereerd dat deze verband houdt met het oudfranse woord cou(l)ture voor een perceel bouwland, een veld (kouter).

Gerbrand Willemsz van den Coulster was in 1355 met zijn zoon Willem betrokken bij een aanslag op Reinoud van Brederode, baljuw van Kennemerland. Deze Willem Gerbrantsz van den Coulster, later dom-proost van Utrecht en een vooraanstaand hoveling van hertog Albrecht van Beieren, had twee kleinzonen - broers - die beiden Willem heetten. Willem (de Jonge) van den Coulster vestigde zich metterwoon in Dordrecht en was de overgrootvader van Maria van den Coulster, die met Anthonis van Cats zou huwen, waarover later meer.

Willem van den Coulster (senior) werd in 1395 vermeld als "bottelgier onser lieve ghesellinne van Henegouwen ende van Holland" – bouteiller (opperschenker) aan het hof van Margaretha van Kleef, gravin van Holland en Henegouwen. Op 17 juni 1404 is sprake van het huis van Willem van den Coulster te Heiloo, welke datum kan worden beschouwd als de allereerste vermelding van Ter Coulster.

In 1408 kocht Willem van den Coulster (senior) van hertog Willem VI van Beieren, graaf van Holland, de ambachtsheerlijkheid Heiloo en Oesdom. Willem overleed kinderloos en op 24 mei 1418 werd zijn gelijknamige neef, Willem van den Coulster, zoon van wijlen IJsbrant van den Coulster, door gravin Jacoba van Beieren met Heiloo c.a. beleend.

Willem van den Coulster, tweede heer van Heiloo van deze naam, droeg Ter Coulster in 1450, kort voor zijn dood, in leen op aan heer Willem IV van Egmond. Zodoende werd Ter Coulster alsnog het feodale leenstelsel ingetrokken en een achterleen van de Hollandse grafelijkheid. Willems kleindochter, Maria van den Coulster, gehuwd met Pieter van Ruijven, was de laatste telg van het geslacht Van den Coulster die het huis zou bezitten; Maria had reeds in 1469 van haar vader Jacob de heerlijkheid Heiloo c.a. verkregen.

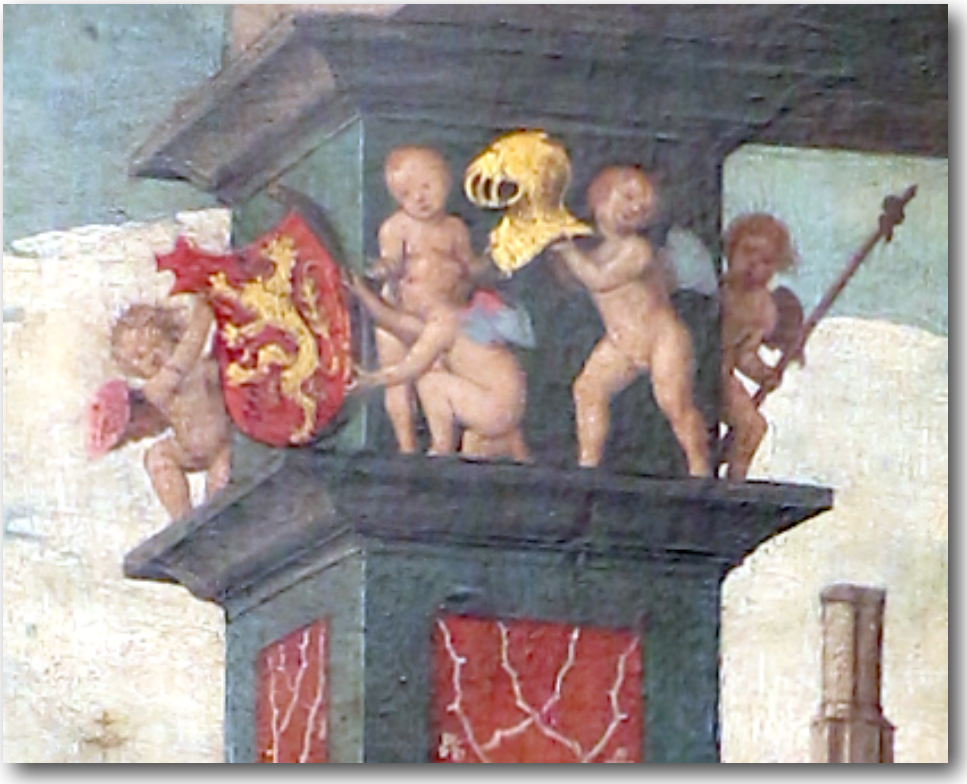

Het wapen Van den Coulster: een gouden leeuw, getongd en genageld van azuur (blauw), op een veld van keel (rood); detail van het portret van Abel van den Coulster, ridder, door Jan Mostaert, 1512 (Koninklijke Musea voor Schone Kunsten, Brussel).

In 1517 kwam een leger van Friese rebellen en Gelderse huurlingen, onder leiding van de beruchte Pier Gerlofs Donia (‘Grutte Pier’) bij Medemblik aan land en zetten zij - en passant Opperdoes en Twisk plat-brandend - koers naar Alkmaar, “onderwegen doodslaande, roovende, verbrandende al wat haar voorquam”.

Alkmaar, een stad die na een opstand in 1492 gedwongen was geweest haar stadsmuren te slopen, kreeg het zwaar te verduren; na een week lang plunderen werd de stad in brand gestoken. Op de terugtocht, 24 juni 1517, heeft ‘de Zwarte Hoop’, zoals deze bende ongeregeld werd genoemd, ook Ter Coulster “in koolen” gelegd, ofwel afgebrand. In de gracht is nog een aantal stenen kogels gevonden die uit deze tijd dateren. Ter Coulster werd vervolgens door Maria’s dochter, Josine van Ruijven en haar echtgenoot Anthonis van Zuijlen van Nijevelt, schout van Alkmaar, hersteld en opgebouwd, overigens om onduidelijke redenen tegen de wil van Maria. Maria van den Coulster droeg Ter Coulster in 1523 over aan haar kleinzoon, Gerrit van Zuijlen, zij het onder de conditie dat zijn ouders, Josine van Ruijven en Anthonis van Zuijlen, “haerluyder leven lanck” zouden mogen blijven wonen in de helft van het huis.

Na het overlijden van Gerrit van Zuijlen († 1528) vererfde Ter Coulster op zijn broer Jacob - die Gerrit naar verluidt zou hebben gedood - en na diens dood in 1534 kwam het in handen van Clara van Zuijlen († 1571), gehuwd met Dirk de Wael van Moersbergen († 1551), die in 1536 op Ter Coulster kwamen wonen. Fragmenten van hun grafzerk in de kerk te Heiloo zijn nog bewaard gebleven. Het echtpaar was kinderloos, waarna Ter Coulster vererfde op Anthonis van Woerden van Vliet te Haarlem en na diens overlijden op Maria († 1603), kinderen van Clara's zuster. Ook Maria was kinderloos, waarna Ter Coulster in handen kwam van Hendrina van Woerden van Vliet, dochter van haar broer Johan, die er in 1604 in het kraambed overleed.

Het voormalige Huis Ter Coulster, ietwat geromantiseerd afgebeeld (naar de situatie omstreeks 1600), een lithografie van P.W.M. Trap naar een schilderij van Charles Rochussen (1814-1894).

De dood van Hendrina resulteerde in een enigszins ingewikkelde erfeniskwestie, waarvan de afwikkeling zich over een drietal jaren ontspon. De Zeeuw Willem van Cats, heer van Cats, Catshoek, Catsrak, Kapelle, Biezelinge en Simonspolder, werd in 1607 met Ter Coulster beleend, als "oudste, naeste ende reghte leen-volger"; hij was een zoon van de reeds genoemde Anthonis van Cats en Maria van den Coulster - uit de Dordtse tak van de familie. Willem van Cats, was achtereenvolgens gehuwd met Maria de Fonseca (weduwe van admiraal Louis de Boisot) en Catharina Sandelin († 1616), weduwe van Philibert van Serooskerken.

Jachtslot en lusthof der heren van Cats

Ter Coulster werd aanvankelijk door Willems zoon Theophilus van Cats († 1650), woonachtig te 's-Graven-hage, verhuurd. In 1618 huwde hij met Deliana van Brederode, dochter van Reinoud, heer van Veenhuizen,

Oosthuizen en Spanbroek. Na zijn tweede huwelijk, in 1632, met Maria de Bye († 1655) mochten zijn Heiloose bezittingen zich echter op meer aandacht verheugen. Zij lieten het wat onderkomen Ter Coulster in 1646 - blijkens een “chronogram” of tijdvers op een in 1730 gedenksteen - verbouwen tot een “somer lust-plaetze”.

George van Cats (1632-1695), zoon van Theophilus en Maria, huwde in 1652 met Justina van Nassau (1635-1721), een kleindochter van Justinus van Nassau, buitenechtelijke zoon van Willem de Zwijger. Dit echtpaar drukte eveneens zijn stempel op Ter Coulster door het te verbouwen: Ter Coulster was een jachtslot en lustoord en er werd waarschijnlijk een vrij grote staat gevoerd.

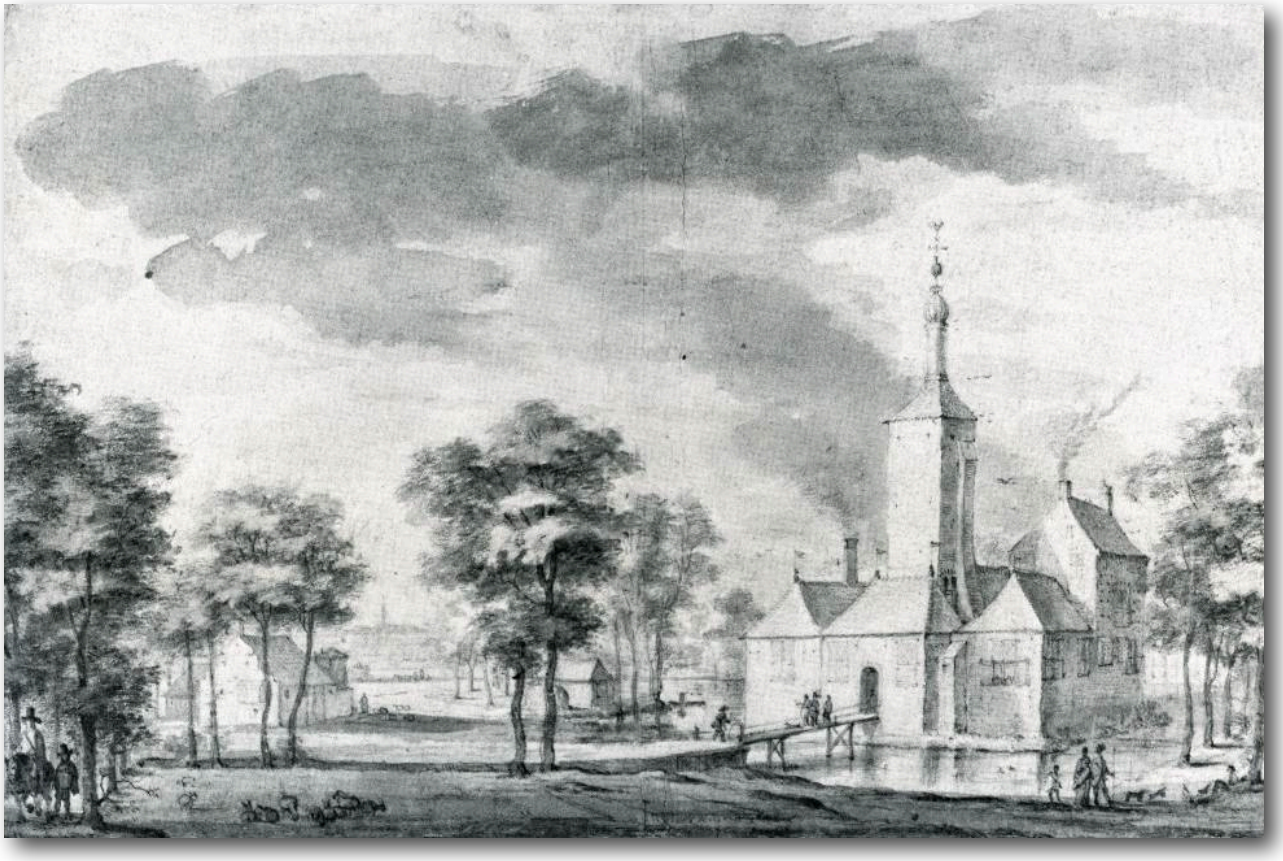

Ter Coulster door Roelant Roghman, 1647.

De oudste bekende afbeeldingen van het voormalige huis Ter Coulster, gedateerd 1647, zijn van de hand van Roeland Roghman (1620-1686). De tekeningen tonen een vierkante bouwmassa, omgeven door een gracht. Het huis had een vrij hoge, ranke vierkante toren met uivormige spits en weerhaan; een houten brug liep over de gracht naar een toegangspoort.

De volgende bezitter van Ter Coulster was Willem Maurits van Cats (1670-1743). Van Cats, geboren op Ter Coulster, diende als ritmeester in Staatse dienst, was hoogheemraad van Schieland en van 1719 tot 1722 zelfs ambassadeur van de Republiek aan het hof van koning Philips IV van Spanje. Illustratief voor het belang van Ter Coulster was wel dat deze “ambassadeur de Hollande” in die tijd veelvuldig naar deze heerlijkheid werd betiteld als “Baron de Colster”. Na deze fraaie carrière keerde hij, inmiddels weduwnaar van Catharina van der Noot (1699-1727), terug naar Heiloo.

Willem Maurits van Cats droeg Ter Coulster dan ook een warm hart toe en liet het huis wederom verbouwen en verfraaien, waarbij de hoge toren sneuvelde - of was deze reeds ingestort? Als heer van Heiloo verzette hij zich tegen plannen van Dirk van Egmond van de Nijenburg, die het moeras van de Boekelermeer wilde bedijken: Van Cats hechtte grote waarde aan zijn heerlijk recht van zwanendrift in Heiloo, Limmen en Akersloot. “Baron de Colster” overleed kinderloos op zijn geliefde huis te Heiloo.

Ter Coulster door Roeland Roghman, 1647.

Het huis Ter Coulster vererfde op een verre neef uit Den Haag, Jacob van Cats; Willem Maurits’ zuster Louise Hedwig van Cats († 1757), die bij hem op Ter Coulster woonde, was onterfd. Kennelijk wilde Willem Maurits het huis per se met de naam Van Cats verbonden blijven zien. Een slepend proces tussen Jacob en Louise - inmiddels woonachtig bij een achternicht op Endegeest bij Leiden - werd uiteindelijk beslecht in een schikking: Louise kreeg de heerlijkheid van Hoogwoud en Aartswoud, Jacob behield Ter Coulster.

Jacob van Cats verruilde Den Haag voor Alkmaar, had er vanaf 1745 zitting in de vroedschap, werd schepen en bracht het uiteindelijk tot burgemeester van die stad; sinds 1762 was hij tevens dijkgraaf van het hoog-heemraadschap van de Hondsbossche Zeewering en Duinen tot Petten. In 1773 overleed de ongehuwde Jacob van Cats op Ter Coulster. Universeel erfgenaam was zijn broer Willem Maurits van Cats, oud-kapitein in Staatse dienst, die met zijn Haagse echtgenote Cornelia van Wouw in Alkmaar woonde. Reeds in 1775 overleed hij, waarna Ter Coulster (met de heerlijkheden Heiloo en Oesdom en Veenhuizen) in handen kwam van zijn zoon, de twaalfjarige Willem van Cats. Deze verwisselde reeds in 1784 het tijdelijke voor het eeuwige; zijn dood luidde een, zeker voor Ter Coulster vrij desastreuze, slotscène in.

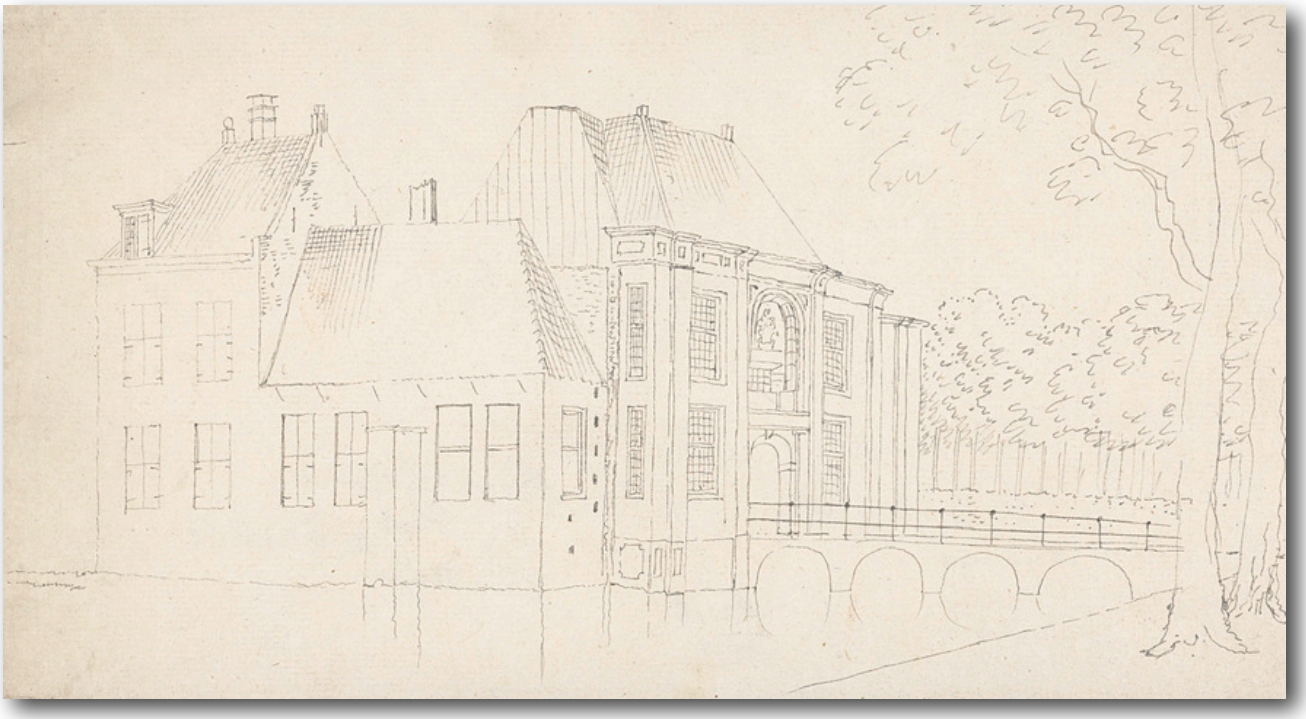

"De Coulster in welstand", na de verbouwing door Willem Maurits van Cats, schets door Cornelis Pronck (1691-1759).

Willem van Cats had vijf oudere, gehuwde zusters; alle vijf staken deelden mee in de boedel die, ondanks het bezit van het Ter Coulster en de imposante klank van de diverse heerlijke rechten, weinig florissant was. Gedurende bijna drie jaar werd getwist - ieder had zo zijn of haar eigen belangen - en in december 1787 kwam het tot een akkoord: de bezittingen zouden publiekelijk worden verkocht.

Ondergang van het huis Ter Coulster

Het *Vaderlandsch Woordenboek* van Jacobus Kok, uitgegeven in 1789, beschreef "Koulster" als "een oud Slot in Kennemerland, digt bij de Kerk van het Dorp Heiloo. (...) Het gebouw, hoewel niet groot, pronkt van boven met een vierkantig Torentje, en legt rondom in eenen Vijver." Op het moment dat dit boek verscheen was het, wat Ter Coulster betreft, al achterhaald, want in 1789 beukten de slopershamers er al nietsontziend op los: in 1788 was de ambachtsheerlijkheid van Heiloo en Oesdom "met gerechten, schoutambt en zwanen-drift, leenroerig aan de Staten van Holland en West-Friesland", met Ter Coulster en aanhorige boerderijen en landerijen, geveild.

Het huis was toen in aankondigingen in kranten omschreven als de "Heerlyke HUYZING en HOFSTEEDE TER COULSTER, staande en geleegen in gemelde Ambachts-Heerlykheid naby Hyloo, aan de breede Weg, met deszelfs Plantagien", samen groot ruim 13 morgen. Het huis, "met een groot Voorhuys, breede Gang en spatieuse Trap", telde 14 boven- en benedenkamers, sommige "met Goudleer, Tapyt, Damast als andersints behangen", één "zeer fraay gestucadoord", alsmede "Meiden-, Knegts- en Provisie-Kamers, Kook-Keuken, Kelders, Turfhok en groote Kleeder-Zolder". Voor het huis bevond zich een "groot Plein, ter wederzyden met

twee Koets-Wagen-Huyzinge en Stalling voor 8 paarden, mitsgaders Stalling voor 19 Koebeesten", een tuinhuis en verder getimmerte.

Ter Coulster kwam in handen van enige steenkopers, die het oude huis in de jaren 1788-1790 vrijwel geheel met de grond gelijk lieten maken. Slechts een ruïneus gedeelte van het voorhuis bleef overeind.

De steenkopers verkochten, na het sloopwerk, de grond met restanten in 1791 aan Louis Anthony van Oijen, een orangistisch ritmeester die in 1788 op voordracht van stadhouder Willem V in de vroedschap van Alkmaar was benoemd. De heer Van Oijen liet in het bos van Ter Coulster een nieuw, geheel houten huis bouwen en herbestemde het nog overeind staande deel van het oude voorhuis tot arbeiderswoonst. Van Oijen, die in 1794 de vroedschap weer verruilde voor het leger - nu in de rang van majoor - en in het Duitse Lünen ging wonen, benoemde in 1797 de ambteloze Mr Gijsbert Fontein Verschuir - in 1795 als vroedschap afgezet - tot zijn zaakgelastigde. Het houten huis in Heiloo werd in 1801 verkocht aan Mr Daniël Carel de Dieu, schoonvader van deze heer Verschuir, die het liet afbreken en meer noordwaarts liet herbouwen, alwaar het huis 'Mariënstein' gedoopt werd. Gestaag toenemende onenigheid tussen Van Oijen - die, zoals wel meer heren van stand, vrijwel continu in geldnood zat - en de heer Verschuir leidde er uiteindelijk toe dat Van Oijen zijn bezittingen liet veilen.

Op 13 november 1807 kwam "de Hofstede Ter Coulster, gelegen in de Heerlijkheid Heiloo" op de veiling. Hoewel de betreurenswaardige sloop natuurlijk niet meer ongedaan gemaakt kon worden betekende dit ontegenzeggelijk een renaissance voor Ter Coulster. De gelukkige koper, anno 1808 was... Gijsbert Fontein Verschuir.

Het réveil van Ter Coulster: Fontein Verschuir

Mr Gijsbert Fontein Verschuir (1764-1838) is een sleutelfiguur in de geschiedenis van Ter Coulster. In 1822 werd Verschuir door koning Willem I verheven tot Jonkheer. De heerlijkheid Heiloo en Oesdom was tussen de erven in 1788 toebedeeld aan François Bergeon († 1814), weduwnaar van Cornelia Catharina van Cats. Na zijn overlijden waren de opeenvolgende notarissen dermate lang in de weer dat de heerlijkheid eerst in 1824 openbaar verkocht werd. Om welke reden dan ook had Verschuir, ongetwijfeld tot zijn verbolgenheid, achter het net gevist: de ambachtsheerlijkheid werd voor 1.600 gulden verkocht aan de heer Smit, secretaris van Heiloo. Deze deed er een goede zaak mee, want enkele maanden later - 12 juni 1824 - verkocht deze Heiloo en Oesdom, nu voor 2.100 gulden, door aan de heer Verschuir, waarmee deze weer - zoals het betaamde - in één hand kwam met de eigenaar van Ter Coulster.

Verschuir was geboren te Franeker als zoon van Prof. Dr Jan Hendrik Verschuir en IJbeltje Algera Fontein. In 1788 verruilde hij de grietenij Wonseradeel - hij was ontvanger te Witmarsum - voor de stad Alkmaar, waar hij tot de revolutie in januari 1795 zitting had in de vroedschap. Na enige jaren als ambteloos (immers oranjegezind) burger te hebben gesleten keerde hij in 1803 weer terug op het bestuurlijke pluche. Sedertdien zou Fontein Verschuir, achtereenvolgens ten tijde van de Bataafse Republiek, het Koninkrijk Holland (1806-1810), het Franse Keizerrijk (1810-1813) en het Koninkrijk der Nederlanden (vanaf 1813), een belangrijke bestuurlijke rol spelen, onder meer als wethouder en burgemeester van Alkmaar, maire van Heerhugowaard, sous-préfect van de arrondissementen Hoorn en Alkmaar, lid van de Provinciale Staten van

Holland en lid van de Tweede en vervolgens Eerste Kamer van de Staten-Generaal. Binnen de provincie Holland toonde Verschuir zich ook een actief polderbestuurder: heemraad en dijkgraaf van de Heerhugowaard, heemraad van de Zijpe en Hazepolder, heemraad van de Schermeer en hoogheemraad van de Hondsbossche Zeewering en Duinen tot Petten. Een ambtelijke bekroning - zijn vrijwel letterlijke bekroning genoot hij reeds in 1822 bij zijn verheffing in de adelstand en benoeming in de Ridderschap van Holland - van zijn loopbaan was zijn benoeming tot Staatsraad i.b.d. in 1829.

Fontein Verschuir stond bekend als noest werker en een autocratisch man, die zich weinig aantrok van de stedelijke raad, welhaast als een absolutistische vorst geheel zijn eigen koers wenste te varen.

Jhr Mr Gijsbert Fontein Verschuir (1764-1838),
heer van Heiloo en Oesdom

De predikant Ds Johannes Petrus Hasebroek, van 1836 tot 1843 predikant te Heiloo en een goede vriend van Nicolaas Beets - die regelmatig ‘de Nijenburg’ te Heiloo bezocht en in 1840 zou huwen met Jkvr. Aleida van Foreest - noemde Fontein Verschuir de “Groote Mogol dezer streken”, die zijn gezin weinig ruimte bood om zich met “nieuwerwetse stromingen” in kunst en literatuur bezig te houden. Geen makkelijk heerschap

derhalve, maar niettemin was Fontein Verschuir wel een markant figuur die van grote betekenis is geweest voor Alkmaar, Heiloo én last but not least Ter Coulster.

De ambitieuze Gijsbert Fontein Verschuir was in 1797 gehuwd met Cornelia Frederica de Dieu (1779-1851), dochter van genoemde Daniël Carel de Dieu, burgemeester van Alkmaar, en Maria Eva van Foreest (wier familie ‘de Nijenburg’ bij Heiloo bezat) en laatste telg van het Alkmaarse regentengeslacht van die naam. Uit dit huwelijk werden vijf dochters en twee zoons geboren. Zij bewoonden het zeer fraaie pand ‘Huize De Dieu’ aan het begin van de Langestraat in Alkmaar, in 1744 gebouwd door Carel de Dieu en Anna Bregitta de la Croix. Daniël Carel erfde Huize De Dieu in 1789 van zijn oom. die kinderloos was overleden.

Het wapen van Mr Gijsbert Fontein Verschuir als dijkgraaf van de Heerhugowaard, circa 1820.

Ontegenzeglijk was de aanschaf van Ter Coulster en vervolgens van de heerlijkheid Heiloo en Oesdom mede ingegeven door de status, iets waarvoor Gijsbert Fontein Verschuir niet ongevoelig was. Ook heraldisch kan deze ontwikkeling aardig worden afgelezen aan het wapen dat hij door de jaren heen voerde. Het stamwapen van het geslacht Verschuir (een klimmend zilveren hert op een blauw veld) werd gecombineerd met dat van zijn moeder (Fontein, met de drie vissen) en dat van Ter Coulster (een gouden leeuw op een rood veld), het geheel gehouden door een leeuw en een griffioen en, sinds zijn verheffing in de adelstand in 1822, gekroond met de kroon van een jonkheer.

Van buitenhuis tot boerderij

Bij het overlijden van Gijsbert Fontein Verschuir in 1838 vererfde Ter Coulster op diens weduwe. Het werd toen omschreven als: “De hofstede Ter Coulster met de daarop staande heerenhuizing, annexe stalling,

koetshuis, wagenhuis, billardkamer, tuinmanshuis, koepel en jagershuis, de daartoe behorende bosschen, broeierij, moestuin en verdere gronden", alsmede uit "eene huismans of boerenwoning staande op de hofstede Ter Coulster met annexe schuur stalling, timmermanswoning, oranjerie benevens een daarbij afzonderlijk staande loods of timmerschuur".

Het huis Ter Coulster, aquarel door J.A. Crescent, 1815.

De heerlijkheid Heiloo en Oesdom werd voor 400 gulden toebedeeld aan de oudste zoon, Jhr Mr Daniël Carel de Dieu Fontein Verschuir (1804-1874), zich ook noemende "de Dieu Fontein Verschuir van Heiloo". Weinig verrassend bekleedde ook Daniël Carel tal van vooraanstaande ambten, onder meer als secretaris en lid van de gemeenteraad van Alkmaar, lid van de Ridderschap van Holland en van de Provinciale Staten van (Noord-)Holland en lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, waarin hij in 1866 zitting nam. In het bijzonder had ook het bestuur van waterschappen zijn belangstelling: hij was hoogheemraad en dijkgraaf van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland, hoofdingeland, heemraad en dijkgraaf van de Schermeer, heemraad van de Heerhugowaard en Egmondermeer, secretaris en rentmeester van het hoog-heemraadschap van de Hondsbossche en secretaris van de Zijpe en Hazepolder. Daniël Fontein Verschuir huwde in 1835 Henrietta Cornelia van Tets (1814-1839) en hertrouwde in 1851 met Elisabeth Johanna Walland (1824-1875). Uit het eerste huwelijk sproten twee jong overleden kinderen, uit het tweede werden een zoon en vier dochters geboren, aan wie het bij Koninklijk Besluit in 1874 werd vergund de volle naam "de Dieu Fontein Verschuir" aan te nemen.

Daniël de Dieu Fontein Verschuir huurde Ter Coulster enige jaren van zijn moeder en zal het ook ongetwijfeld, net zoals zijn vader, als jachthuis hebben benut - de boedelbeschrijving vermeldt onder meer een dubbelloops jachtgeweer in één van de kamers.

In 1848 werd een deel van Ter Coulster - de hofstede Ter Coulster met koepel, woningen, bossen en gronden - door de douairière Fontein Verschuir verkocht aan Giesbert, haar tweede en jongste zoon; zelf behield zij "het oude huis Ter Coulster met boerderij, stalling, schuur en verder aangetimmerte". Na het overlijden van Cornelia Frederica de Dieu werd ook dit deel in 1852 aan hem toebedeeld. Deze Jhr Mr Giesbert Cornelis Fontein Verschuir (1815-1875) was advocaat en rechter in de arrondissementsrechtbank te Alkmaar en toonde zich eveneens een bestuurlijk actief man, als lid van de gemeenteraad van Alkmaar, als burgemeester en secretaris van Heiloo en Limmen en als heemraad van de Egmondermeer en dijkgraaf van de Oosterzijpolder. Hij trad in 1859 te Alkmaar in het huwelijk met Margaretha Dorothea François (1818-1905). Giesbert Fontein Verschuir liet het huis afbreken en ging het landgoed exploiteren; sindsdien was er geen sprake meer van een buitenplaats, in de letterlijke zin des woords. De inkomsten van het landgoed werden grotendeels gegenereerd met de verkoop van hout en de opbrengst van de tuin (aardappelen en vruchten). Het dagelijkse beheer was in handen van een zetbaas, die met het personeel zorg droeg voor dit boerenbedrijf.

Jkvr. Cornelia Frederika Fontein Verschuir (1859-1944), dochter van Giesbert, erfde in 1875 van haar vader "eene boerenwoning staande in Heiloo op de hofstede Ter Coulster", belast met vruchtgebruik ten behoeve van haar moeder. Zij trad in 1884 in het huwelijk met Mr Bartout van der Feen (1857-1921), advocaat te Alkmaar, zoon van de magistraat Mr Johan van der Feen en Anna Maria Egter van Wissekerke. De heer Van der Feen werd in 1886 benoemd tot substituut-griffier en in 1893 tot griffier van de Alkmaarse rechtbank, een ambt die hij tot een maand voor zijn overlijden zou vervullen. Welhaast vanzelfsprekend bekleedde hij daarnaast nog diverse functies, onder meer als regent van het Burgerweeshuis en van het Provenhuis van Johan van Nordingen ('Huis van Achten') en als kerkvoogd van de Grote Kerk.

Bartout van der Feen was een man met interesse in zijn voorgeslacht en bewust van zijn *pedigree* en die van zijn echtgenote. In 1885 en 1887 werd hij in notariële akten "Bartout van der Feen van Oesdom en ter Coulster" genoemd - of liet hij zich zo noemen - en in 1897 kreeg hij bij Koninklijk Besluit toestemming zijn naam te wijzigen in Van der Feen de Lille, door toevoeging van de naam van zijn overgrootmoeder Antonia Johanna Charlotta de Lille (1746-1832), in leven echtgenote van Ds Bartout van der Feen. De heer Van der Feen publiceerde genealogische artikelen, was lid van het genealogisch en heraldisch genootschap 'De Nederlandsche Leeuw' en het 'Conseil héraldique de France' en droeg ongetwijfeld ook zorg voor opname van de genealogie van zijn familie in *Nederland's Patriciaat* (ook wel bekend als 'het blauwe boekje') in 1912. Dankzij hem is ook het uitgebreide familiearchief (zich bevindend in het Regionaal Archief Alkmaar) intact en bewaard gebleven.

Ter Coulster vererfde in 1944 op hun zoon Giesbert en op hun jongste dochter, Elisabeth Cornelia Frederica Maria van der Feen de Lille (1892-1987), Betsy genoemd, gehuwd met Ir Willem Kaars Sijpesteijn te Krommenie. Genoemde Mr Giesbert Cornelis Bartout van der Feen de Lille (1887-1967), in leven officier van justitie, Ridder in de Orde van de Nederlandsche Leeuw huwde Fenna Hendrika Maria Voet van Vormizeele (1898-1976). De erven van Jhr. Gijsbert de Dieu Fontein Verschuir (1856-1926) - zoon van voornoemde Daniël Carel en laatste telg in mannelijke lijn van het geslacht Fontein Verschuir - deden in 1937 afstand van alle rechten op de heerlijkheid Heiloo en Oesdom ten behoeve van Giesbert van der Feen de Lille, waarmee Ter Coulster en de ambachtsheerlijkheid wederom in één hand kwam.

De huidige bewoner van Ter Coulster is een kleinzoon van Giesbert van der Feen: Drs Joannes Ernst Bartout (Bart) van der Feen de Lille, heer van Heiloo, gehuwd met Mr Maria Elizabeth (Marielies) van Lente. Ter Coulster, thans een NSW-landgoed (Ter Coulster Natuurschoonwet B.V.), is inmiddels meer dan twee eeuwen ononderbroken en gekoesterd familiebezit.

Het landgoed en de gebouwen

Heiloo is gelegen op een zeer oude strandwal; op het landgoed zijn nog diverse oude stuifduinen te zien, onder meer rond de ijskelder, ten noordoosten van de theekoepel en in het overbos.

In de verkoopadvertenties uit de jaren 1787-1788 wordt gesproken van de “Plantagien” van Ter Coulster, “bestaande in aangenaame Laanen, Starre- Bosschen &c., beplant met zwaare Eike, Boeken en Ype Boomen en Hakhout, Boomgaarden, Moest-Tuynen &c.”. Deze beschrijving geeft al enig zicht op de tuinaanleg rond het toenmalige huis, met lange lanen en “sterrenbossen” - met fraaie zichtlijnen - beplant met divers geboomte.

In 1810 liet Fontein Verschuir tegen de oude stal en schuur van het voormalige kasteel een eenvoudig doch charmant buitenhuis bouwen. De bekende Alkmaarse topografische tekenaar Jacobus Andreas Crescent (1768-1819) vereeuwigde het in 1815. De aquarel, uiterst gedetailleerd, geeft een aardig beeld van dit huis. Een fraai landelijk geheel, al herinnerde Ter Coulster in weinig meer aan het kasteel dat hier ooit stond. Het huis was geheel uit hout opgetrokken en telde één verdieping, koepelvormig met twee vleugels, dit alles gedekt door een opmerkelijk hoge en puntige rieten kap.

Het hout bleek echter onvoldoende gedroogd te zijn en begon te werken, zodat het huis ingrijpend verbouwd - welhaast herbouwd - moest worden. Het resultaat van deze tweede fase van het (wederom) hernieuwde huis Ter Coulster laat zich goed zien op de lithografie door J.B.A.M. Jobard naar J.B. Madou uit Voyages pittoresques dans le royaume des Pays-Bas (1825), getiteld “Château de ter Coulster près d’Alkmaar” – enigszins een overdrijving, want een “kasteel” kon het niet meer genoemd worden. Vol lof beschreef de auteur, Jean de Cloedt (1790-1855), het huis van de kersverse heer van Heiloo: “On trouve en Hollande peu de châteaux aussi agréablement placés, et entretenus avec autant de soins et de dépenses qui celui de Ter Coulster. C’est un vrai bijou éclatant de fraicheur et de grace”. (“Men vindt hier in Holland weinig kastelen die zo aangenaam gelegen zijn, en zozeer met zorg en zonder kosten te sparen worden onderhouden als Ter Coulster. Het is een waar juweel, schitterend van frisheid en gratie.”)

Het huis, met een vooruitspringende gevel en twee lagere vleugels, is gelegen in een landschapspark, met een slingerende oprijlaan en uitzicht op een weide met gracieuze paarden. Later zijn ook de zijvleugels verhoogd. Nicolaas Beets - kind aan huis in Heiloo - beschreef in 1836 vol nostalgie hoe “den vierkanten toren van Koulster” bij ondergaande en opkomende zon kon blinken: “Helaas! Mijn vriend de vierkante toren - ik kende hem ook wel met den ronden appel - die vierkante toren viel sints onheuchelijke jaren, en een nieuwewetsch, riant landhuis ligt in de plaats; wit gepleisterd, met koepelkamers, en vensters ten voeten uit en stores en persiennens en tralies, en toen ik de freules Verschuir aan den goeden ouden, statigen toren herinnerde, en haar vertelde hoe weinig vensters hij had, en hoe eerwaardig hij er uitzag, waren zij

ongevoelig genoeg zich te verheugen, dat er niets meer van hem was te zien.” Beets doelde hier overigens op het Ter Coulster zoals hij dat nooit had gekend, maar slechts kende van geromantiseerde en oude prenten - het Ter Coulster dat in de jaren 1788-1790 was gesloopt. De reeds genoemde dominee Hasebroek, nog maar net (1836) beroepen te Heiloo, schreef begin 1837 over “de fashionable Coulster”, waar “de Groote Mogol dezer streken” - Fontein Verschuir - hem “nu en dan tot zijn gezelschap toelaat”.

Ter Coulster ten tijde van Jhr Mr Gijsbert Fontein Verschuir, een lithografie door Jobard naar Madou, 1825.

Het nieuwe landhuis dat verrezen was betekende logischerwijs ook een ‘horticultureel reveil’ voor Ter Coulster. Op de oudste kadastrale minuutplan (1832) staat Ter Coulster te boek als “buitenplaats” met schuur en hof, huis en erf; aan de “Straatweg van Haarlem op Alkmaar” (de Kennemerstraatweg) lag een koepel, met daarbij de aantekening “bewoonbaar”. De boedelbeschrijving van 1838 maakt inderdaad gewag van een vrij grote koepel: er was een koepelkamer met pianoforte en in de koepel stonden 12 stoelen, 3 fauteuils en een canapé. In de stal annex koetshuis stonden onder meer vier paarden en vier rijtuigen (waaronder een phaeton en calèche) en een boerenwagen. De overige delen van het landgoed worden omschreven als weiland, tuin (rond de buitenplaats), bosch en “aanleg tot vermaak”.

Ter Coulster was voor Jonkheer Verschuir echter niet louter een jacht- en lusthof, maar moest ook renderen. Op de fundamenten van het oude huis - waarvan de slotgracht voor driekwart met puin was gedempt - liet Fontein Verschuir een boerderij bouwen. Hij hield, autoritair als hij was, ook streng toezicht op de exploitatie van het boerenbedrijf: behoudens noodgevallen mocht het personeel - boer en boerin, tuinbaas (alsmede huisbewaarder) en timmerman - niets verrichten zonder zijn toestemming, zoals blijkt uit oude instructies. In

1887 zou deze boerderij vervangen worden door een nieuwe boerderij (het huidige Ter Coulster Hof), welke voorzien werd van een Zuid-Hollandse stal - de provincie waar Bartout van der Feen immers vandaan kwam.

Het “fashionable” huis Ter Coulster, zoals door Madou vereeuwigd en door Beets beschreven, was echter geen lang leven beschoren. In 1847 werd geadverteerd dat gegadigden voor de sloop van het herenhuis op de hofstede Ter Coulster werden uitgenodigd zich te melden bij de Alkmaarse stadsarchitect, maar kennelijk werd hier alsnog niet meteen uitvoering aan gegeven - uitstel van executie, geen afstel. Eerst nadat het in 1852 geheel in handen kwam van Jhr Mr Giesbert Fontein Verschuir werd het huis afgebroken.

Van het oude kasteel Ter Coulster resteert praktisch niets meer, althans zichtbaar; de vijver links van Ter Coulster Hof, de huidige boerderij, is nog een deel van de oude slotgracht. De oude waterkelders van het slot werden eertijds gebruikt als gierkelder. Ter Coulster Hof staat op de fundamenten van het oude kasteel en in de voorkant van de boerderij is een inkeping te zien, waar vroeger de brug begon.

De theekoepel van Ter Coulster, gebouwd in 1891.

In het oog springend is, *last but not least*, de theekoepel van Ter Coulster. Mevrouw Van der Feen de Lille-Fontein Verschuir liet deze in 1891 bouwen. Regelmatige uitstapjes naar de koepel van Ter Coulster boden de nodige rust en ontspanning. De koepel, welke een fraai uitzicht biedt, was het schouwtoneel van vele zomerse uitstapjes en bood de nodige rust en ontspanning. Vanuit de theekoepel had men vroeger uitzicht op landgoed Nijenburg en de grote kerk in Alkmaar, vlakbij het oude familiale stadshuis, Huize De Dieu.

In 1913 liet het echtpaar Van der Feen de Lille op het landgoed, aan de Kennemerstraatweg, een boerderij bouwen: Betsy’s Hof, een grote, witgesausde stolpboerderij (zoals de meeste boerderijen in deze streek),

eveneens met een zogenaamde Zuid-Hollandse stal. In 2006-2008 kreeg Betsy's Hof een woonbestemming, welk gebouw - thans met oog voor detail gerestaureerd en nu 102 jaar oud - wordt bewoond door Bart van der Feen de Lille en diens echtgenote, Marielies van Lente.

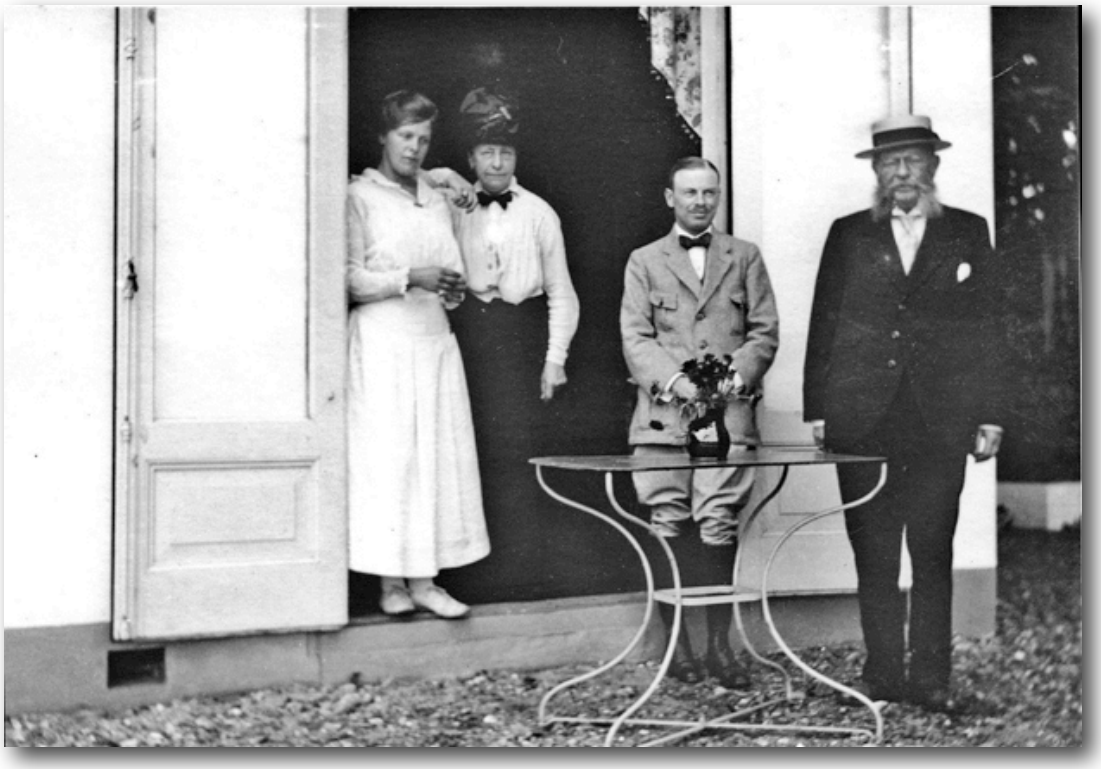

Van links naar rechts: Elisabeth ('Betsy') van der Feen de Lille, Frederica Cornelia van der Feen de Lille-Fontein Verschuur, Giesbert van der Feen de Lille en Bartout van der Feen de Lille.

Het landgoed Ter Coulster is thans eigendom van zes nazaten van Cornelia Frederica Fontein Verschuir. Ter Coulster bestaat uit 45 hectare, waarvan 11 hectare bos en 34 hectare verpachte landerijen ten behoeve van melkveehouderij. Tegenvallende rendabiliteit noopte de erven ertoe slechts Ter Coulster Hof als boerderij te handhaven; eerder waren al de boerderijen Frederica's Hof, Anna's Hof en Giesberts Hof van de hand gedaan.

De oorspronkelijke hekpijlers van Ter Coulster zijn in de jaren '30 ten prooi gevallen aan de verbreding van de Kennemerstraatweg. De ingang van de oprijlaan is in 2015 weer in oude luister hersteld en wordt geflankeerd door twee fraaie, oude pijlers met zeventiende-eeuwse leeuwen; naar verluidt zouden deze leeuwen nog afkomstig zijn van het voormalige kasteel Ypestein bij Heiloo. De leeuwen houden elk een schild, het ene beschilderd met het wapen Van der Feen de Lille, de andere met het wapen Fontein Verschuir. Een aardig toeval: naast het gat van de nieuwe fundering van deze palen stuitte men in mei 2015 op de oude fundering van de poort uit de zeventiende eeuw.

Het landgoed is structureel verliesgevend. Mede dankzij de inzet van 50 vrijwilligers kan het onderhoud van het bos geheel in eigen beheer worden uitgevoerd. Mede dankzij diverse subsidieverstrekkers, zoals de Provincie Noord-Holland, het Prins Bernhard Cultuurfonds en de Stichting Victor Heiloo konden de

afgelopen jaren restauraties zoals de grote oprijlaan, het inrijhek met de leeuwen en de theekoepel worden bekostigd. Daarbij wordt van de eigenaren altijd minimaal een eigen bijdrage gevraagd van 50%. Het terrein is opengesteld voor publiek, al veroorzaken sommige wandelaars en fietsers overlast. Hoe dan ook blijft de familie Van der Feen de Lille zich vol toewijding inzetten voor een deugdelijk beheer van het meer dan zes eeuwen oude landgoed Ter Coulster.

Betsy's Hof, gebouwd in 1913.

© Stichting Landgoedvrienden 2015
Redactie: Olivier Mertens (met medewerking van Bart van der Feen de Lille)